

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ СИНЕРГЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ ПЕРЕКЛАДУ ДО ТЕКСТІВ ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

У статті розглянуто синергетичну методологічну платформу у проекції на синергетичну модель перекладу. Дослідження проведено на основі власної методики, що спирається на синергетичну модель перекладу Л. Кушніної. Переклад економічних текстів описано за допомогою синергетичних полів.

Ключові слова: синергетична модель перекладу, нестійкість, простір перекладу, аттрактор, гармонізація, нерівноважність.

Сучасний етап розвитку перекладознавства вирізняється розмаїттям підходів до об'єкта вивчення, сплетіння та взаємних збагачень наукових парадигм, у межах яких виявляється поліпредметність науки про текст і переклад. Відбувається своєрідний перехід від теоретичного монізму парадигми до теоретичного плюралізму дослідницьких програм [2].

Особливе місце посідає лінгвосинергетика, дослідженню якої присвячені праці Р. Баранцева, К. Білоусова, С. Гураль, Т. Домброван, Н. Дрожащих, О. Князевої, С. Курдюмова, Л. Кушніної, Н. Мишкіної, І. Моїсеєвої, Г. Москальчук, Л. Піхтовнікової, І. Пригожина, О. Фоменко та ін. Пермська синергетична школа перекладу під керівництвом Л. Кушніної лідирує в царині синергетичного перекладознавства.

Можливість широкого вжитку узагальнених теоретичних моделей як методу наукових пошуків сприяло "переростанню" синергетики в нову наукову парадигму. В. Дем'янков відзначає, що теорія й навіть уся дисципліна можуть стати парадигмою завдяки своїй привабливості в цю епоху [2]. Термін "система" набув нового поштову для розвитку. Поняття системи набуло більш конкретних обрисів, стрімко увійшло в науковий вжиток та посіло місце серед таких засадничих (філософських) категорій, як простір, час, форма, зміст, рух. Одночасно й незалежно один від одного декілька вчених почали розробку теорії систем у різних галузях науки. Серед тих, хто був біля витоків цієї теорії, варто назвати швейцарського лінгвіста Ф. де Сосюра, югославського математика М. Петровича, російського філософа та політичного діяча, вченого-економіста О. Малиновського, більш відомого під псевдонімом О. Богданов, і (ближче до середини ХХ ст.) американського біолога австрійського походження Л. Берталанфі. Таке різноманіття національностей, частин світу та спеціальностей, за словами до А. Уймова, дуже важливе, оскільки свідчить про те, що, насправді, ми маємо спільний науковий метод, який використовують не в межах окремої науки, а в у багатьох [4]. Учених об'єднало бажання зобразити предмет свого аналізу цілісно, а ідея про

єдність законів, які керують різними системами, підштовхнула на думку про побудову єдиної картини світу, що, зрештою, і визначило напрям подальших наукових пошуків у різних сферах знань.

Л. Кушніна вважає, що природа перекладу є польовою, саме це дає змогу уявити сам процес перекладу як польову структуру, що має ядро й периферію. Формою прояву цієї нелінійної синергетичної структури є перекладацький простір. Ядро перекладацького простору – це зміст тексту, що висловлює експліцитний зміст, а периферія, на переконання Л. Кушніної, містить у собі різноманітні імпліцитні змісти, що формуються як у текстових полях, так і в полях суб'єктів перекладацької комунікації. Кожне з текстових полів є носієм безлічі імпліцитних змістів. У межах цього підходу виділяють три текстових поля: енергетичне, фатичне, екологічне, а також три поля суб'єктів перекладацької комунікації: автора, перекладача, реципієнта [3].

Хоча теорія синергетичного моделювання перекладу ще не набула поширення, її перевагою порівняно з іншими теоріями є синтез, розгляд перекладацького простору в триаді: оригінальний текст – моделювання перекладу – текст перекладу. Динаміка перекладу розглядається як процес, який є багатовимірним, але цілісним за своєю природою. Саме цілісність енергопотіків у перекладі привертає увагу дослідників, які намагаються залишити звичні дихотомії. В енергетичному текстовому полі беруть участь у єдиній зв'язці контекст-текст-підтекст, які тяжіють до перекладацького простору. Немає нічого, що було б непотрібним, немає нічого, що перекладалось би тільки лінійно.

Актуальним є звернення до синергетичних проблем перекладу, що спричинено загально-теоретичною й методологічною неспроможністю багатьох традиційних підходів до перекладу переглянути традиційні погляди та подолати еклектичність сучасних досліджень. Разом із тим дослідження останніх десятиліть, нові дані про природну мову, поруч зі зміною загально-наукових епістемологічних настанов, свідчать про те, що формується нове бачення процесуальності, нерівноважності, нелінійності, фрактальності, турбулентності, емерджентності (спон-

танності), що може мати далекосяжні наслідки для перекладознавства загалом. Як зазначає Т. І. Домброван, холізм передбачає розгляд об'єкта дослідження в його системній цілісності, у тому числі в багатовимірності його зовнішніх зв'язків (тобто зв'язків з іншими системами середовища). Цілісне надалі не сприймається як сума його складових: навпаки, ціле є якісно іншим порівняно з частинами, які увійшли до його складу [1].

Мета статті – дослідити процесуальність у польових зчепленнях перекладацького простору.

Це дослідження проведено на матеріалі оригінального тексту “Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони” та його перекладу англійською мовою. Оскільки синергетичний простір перекладу розглядається як процес, у цій роботі за допомогою машинної системи перекладу “Метаперекладач” створюються два додаткових варіанти перекладу: англійський текст перекладу в обраних для експерименту економічних частинах тексту перекладається українською мовою. У результаті отримано два українських тексти – машинний зворотний переклад англійського перекладу та оригінальний український текст. Потім оригінальний український текст перекладається тією самою системою “Метаперекладач” англійською мовою для того, аби аналізувати два тексти – англійський текст машинного перекладу та англійський текст оригіналу. Така методика розроблена нами у зв'язку з тим, що в документах подібного характеру оригінальний текст у переважній своїй більшості перебуває на другому плані, тому що спирається на англійські лекала, які перекладаються українською мовою, а потім уже вводяться в український текст, який традиційно прийнято вважати оригінальним.

На противагу перекладачеві, машинний переклад є іншою стороною перекладацького конфлікту. З іншого боку, перекладач виступає як редактор, що влучно зауважує зроблені помилки системою “Метаперекладач” та гармонізує, поєднуючи всі чотири варіанти перекладу (український оригінал (1), англійський переклад (2), англійський машинний переклад (3), український машинний переклад (4)), бачення як перекладача, так і машини. Очевидно, система робить багато помилок, зокрема, виникають проблеми з термінологією; синтаксичні, граматичні труднощі; також помітна слабкість автоматизованого перекладача з погляду стилістики. Тому необхідним та нагальним стає не тільки процес синергії на рівні 6 полів, але й тісна взаємодія з додатковим учасником перекладу – машиною системою перекладу, яка бере участь у процесі перекладу та допомагає виявити проблеми у власній системі й синергетичній системі перекладу.

На прикладі ст. 132 тексту угоди було зроблено аналіз з погляду польової організації процесу

перекладу разом із використанням автоматизованої системи перекладу “Метаперекладач”. Розглянуто чотири варіанти перекладу цієї статті: український оригінал (1), англійський переклад (2), англійський машинний переклад (3) та український машинний переклад (4).

Наведемо приклад кожного варіанта з коментарем.

1. Стаття 132 (український оригінал)

Клірингові та платіжні системи

Відповідно до умов національного режиму кожна Сторона надає постачальникам фінансових послуг іншої Сторони, заснованим на її території, доступ до платіжних та клірингових систем, операторами яких є державні установи, та до офіційних механізмів фінансування та рефінансування, які є доступними за звичайних умов ведення бізнесу. Ця стаття не спрямована на те, щоб надати доступ до механізмів кредитора останньої інстанції Сторони.

Коментар: кількість речень – 2, кількість слів у першому реченні – 43, у другому – 15, разом – 58. Економічна термінологія дотримана. Український оригінал не містить помилок.

2. Article 132 (англійський переклад)

Clearing and payment systems

Under terms and conditions that accord national treatment, each Party shall grant to financial service suppliers of the other Party established in its territory access to payment and clearing systems operated by public entities, and to official funding and refinancing facilities available in the normal course of ordinary business. This Article is not intended to confer access to the Party's lender of last resort facilities.

Коментар: кількість речень – 2, кількість слів у першому реченні – 49, у другому – 16, разом – 65. Економічна термінологія дотримана. Різниця у кількості слів пояснюється наявністю артиклів у англійському перекладі та складеної будови присудка. Англійський переклад не містить помилок.

3. Article 132 (англійський машинний переклад)

To clearing and payment systems

In accordance with the terms of the national mode every Side gives to the financial service of other Side providers based on her territory, access to the payment and clearing systems the operators of that are public institutions, and to the official mechanisms of financing and refunding, that are accessible at the ordinary terms of doing business. The real article is not sent to that, to give access to the mechanisms of creditor of the last instance of Side.

Коментар: кількість речень – 2, кількість слів у першому реченні – 57, у другому – 22, разом – 79. Економічна термінологія не дотримана (Side, creditor, provider). Кількість слів не збігається з оригіналом через пошук системою інших мовних зворотів та перенасиченість артиклем “the”. В англійському машинному перекладі помилки, насамперед, у термінологічному

аспекті, а також у клішованих зворотах (article is not sent to), пунктуації та граматиці.

4. Стаття 132 (український машинний переклад)

Удар і платіжні системи

Під постановами і умовами, що лікування відповідного співвітчизника, кожна Партія повинна надати фінансовому сервісні послуги почальники іншої Партії встановили в його доступі території до оплати і клірингу системи, керовані громадськими об'єктами, і до офіційного фінансування і доступних засобів фінансування додатково по нормальному порядку звичайного бізнесу. Ця Стаття не має наміру надати доступ Кредитор партії останніх курортних засобів.

Коментар: кількість речень – 2, кількість слів у першому реченні – 43, у другому – 12, разом – 55. Економічна термінологія не дотримана (лікування, курортних засобів, співвітчизника, Партія, громадськими об'єктами). Кількість слів не збігається з англійським варіантом через відсутність допоміжного дієслова та артиклів в українській мові. Якість перекладу взагалі задовільна, але термінологічна плутанина порушує гармонію перекладу.

На основі проблем, що містяться в перекладацьких зонах, робимо висновки про помилки при машинному перекладі. Таких проблемних зон було знайдено 9, а саме:

1) елементи фатичного поля не зчіпляються із середовищем;

2) не розпізнається клішованість документа;

3) не розпізнається економічна термінологія в тексті;

4) не розпізнається артиклеве вживання іменників;

5) труднощі в передачі відносин приналежності;

6) труднощі у виявленні складних слів через флукуативність їхнього написання;

7) труднощі у виявленні речень з ускладненою структурою;

8) збій у передачі смислів у суміжних реченнях;

9) труднощі в передачі інфінітивних конструкцій та наказового способу.

Було розглянуто синергетичні поля в контексті економічного перекладу текстів та зроблено висновки щодо проблемних зон перекладу:

– в енергетичному полі (було пораховано кількість речень, слів в аналізованих варіантах, оцінено якість передачі термінології та зроблено висновки, що перекладацький простір як параметру порядку має тільки кількість речень; синергетичні потоки, пов'язані із частотністю слів і відбором термінологічної лексики, вказують на стан нерівноважності);

– у фатичному полі (було з'ясовано, що тексту властива нейтральність у згадуванні сторін договору, глобалізаційний характер, принципи загальноєвропейського ведення бізнесу; зроблено висновок, що стан пара-

метрів порядку в цьому полі більш-менш стабільний);

– в екологічному полі (було встановлено такі характеристики, як термінологічна насиченість, клішованість порядку та відсутність хаосу у відборі лексико-семантичних засобів);

– у полі автора (було підкреслено, що виконується дотримання стереотипного шаблону, отриманого завдяки перекладу англійського версії відповідних пунктів договору, текст написаний у канцелярському стилі, зокрема, жоден текст не має оригінального значення, адже обидва варіанти тісно взаємодіють між собою та обмінюються реаліями; висновком слугувало те, що це офіційний документ, у якому автор користується шаблонами та залежить від уже готових кліше);

– у полі перекладача (було встановлено дотримання стереотипного шаблону англійських документів, щоб максимально відповідати вимогам до подібних документів із використанням економічної тематики, та зроблено висновок, що перекладач залежить від шаблонів, стереотипів, кліше, характерних для подібного виду документів, тому може створювати нерівноважність, щоб забезпечити універсальність документа, де зникає межа тексту – переклад);

– у полі реципієнта (було виявлено мінімальну нерівноважність системи, оскільки реципієнт дотримується закону, викладеного в тексті документа, було підсумовано, що реципієнт є споживачем закону, який виконується в житті та забезпечує життєдіяльність реципієнта).

Перекладацький простір як середовище існування тексту є одним з об'єктів дослідження сучасної синергетичної лінгвістики. Процес смислотранспонування в просторі економічних текстів, зокрема, є результатом синергетичних процесів, які відбуваються, доречніше сказати, накладаються один на одного (як і поля, що взаємодіють між собою). Текст “Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони” є, безперечно, текстовою системою, з одного боку, це впорядкована гармонійна система, що сама себе налаштовує та організує (самоорганізація, лінійність, когерентність, стійкість, за класифікацією О. Князевої та С. Курдюмова), а з іншого – цей економічний текст (основна його інтенція) може зазнавати, і це відбувається, численних флукуацій (девіації та дрейфи смислу на змістовному рівні й поява нового бачення як окремих пунктів, формулювань угоди, так і осмислення цього документа під іншим кутом розуміння з погляду економіки, соціуму та подальших перспектив розвитку).

Окрім флукуацій, ця текстова система може мати багато точок біфуркації (перш за все, це стосується перекладача, при перекладі спеціалістові необхідно приймати рішення щодо

правильного створення смислової картини, спираючись на оцінку гармонізації всіх полів перекладу (три текстових поля: енергетичне, фатичне й екологічне та три поля суб'єктів перекладацької комунікації: автора, перекладача й реципієнта), перекладач має увесь час обирати, як саме йому перекладати, так чи інакше, це й називається моментом біфуркації під час перекладацьких трансформацій тексту; крім цього, читач певною мірою стикається з проблемами розуміння цього договору – великий обсяг документа (приблизно 1200 сторінок), складність визначень, положень, розділів цього документа, помилки перекладача при створенні як україномовної версії, так і англійськомовної, обізнаність реципієнта з тематикою.

Як наслідок, цей текст, як і будь-який інший, характеризується нелінійністю та нестійкістю. Ситуацію з впорядкованістю та цілісністю також порушують такі чинники, як аттрактор та режими із загостренням. Перший чинник описує відносно відкриті стійкі структури, на яких неминуче зосереджуються процеси еволюції у відкритих і нелінійних середовищах або системах [5]. Якщо ширше окреслити значення аттрактора, то це мета існування системи, у цьому випадку текстової системи. Другий чинник описує так звані проблемні режими, у цьому контексті С. Курдюмов звертає увагу на різні темпоміри, у яких присутні коеволюційні елементи системи. Якщо абстрагуватися та перенести сказане на текстову систему, то стає очевидним, що коеволюційні елементи системи – не що інакше, як слова, речення, абзаци, пункти договору, глави та розділи.

Все залежить від того, як одне поле накладається на інше, якими способами здійснюється комунікація між автором, перекладачем та реципієнтом, як саме досягається гармонія, беручи початок від енергетичного поля (центру), зіштовхуючись та борючись з усіма смислами та чинниками у фатичному полі, і виходячи чистими та природними смислами в екологічному полі.

Отже, дихотомічність перекладацької діяльності вже відходить на другий план, її позиції поступово займає процесуальний підхід до розуміння процесу перекладу. Також важливим є те, що текст “Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони” розглядається з погляду синергетичної тріади: контекст – нестабільність, текст – декларація про наміри, підтекст – відрив України від радянського минулого, 3 поля суб'єктів, 3 поля перекладацького простору. Крім того, враховуючи всі події, що оточують підписання цього документа, ще вище та швидше підіймає цей документ на новий смисловий рівень.

Проте завдяки зіставленню всіх полів, що накладаються та перетинаються, вдалося гармоні-

зувати та зробити еколінгвістичний переклад, адже головне завдання лінгвосинергетики – зробити текст легким для розуміння й кристалевим для читання, наслідуючи природні принципи, що є головними у синергетичній еколінгвістиці.

У ході дослідження було зрозуміло, що є низка проблем у полі автора, перекладача та реципієнта. Тому нами була використана система перекладу “Метаперекладач”, яка була тим врівноважувальним чинником, який виключив людину з процесу перекладу для об'єктивності. Проте й ця автоматизована перекладацька система припустилася помилок, усі ці помилки та вдалі варіанти перекладу було зіставлено й проаналізовано з оригіналом угоди та англійським перекладом.

Висновки. Тож, підсумовуючи, слід підкреслити, що синергетична платформа перекладу може бути якісним зрушенням для розв'язання перекладацьких завдань, де досі переважають дескриптивні дослідження, а дослідження процесуальності в перекладі залишаються осторонь. Побудова матриць, де як додаткові залучаються замітники оригінального тексту та тексту перекладу, дає змогу створити перекладацький простір, у якому нерівноважність, нелінійність та емерджентність перекладацьких проблемних зон просувають на новий рівень розуміння процесуальності перекладу та неточностей, якими наповнені переклади офіційних документів. В умовах сучасної глобалізації синергетична модель перекладу виглядає достатньо перспективною для синтезу перекладацьких полів, що схищуються та перетинаються.

Список використаної літератури

1. Грані сучасної лінгвістики : монографія / за ред. О. Г. Фоменко та В. К. Харченко. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2014. – 424 с.
2. Демьянков В. З. Термин парадигма в обычном языке и в лингвистике / В. З. Демьянков // Парадигмы научного знания в современной лингвистике : сб. науч. тр. – Москва : ИНИОН РАН, 2006. – С. 15–40.
3. Кушнина Л. В. Основные принципы синергетики перевода / Л. В. Кушнина // Вестник Удмуртского университета. – 2011. – № 4. – С. 173–177.
4. Уемов А. И. Системные аспекты философского знания / А. И. Уемов. – Одесса : Негоциант, 2000. – 160 с.
5. Haken H. Chaos and Order in Nature / H. Haken – Berlin : SpringerVerlag, 1980. – 271 p.
6. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/ru/publish/article?art_id=246581344.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2015.

Комаров И. С. Опыт применения синергетической модели перевода к текстам экономической направленности

В статье рассматривается синергетическая методологическая платформа в проекции на синергетическую модель перевода. Исследование проводилось на основе собственной методики, которая опирается на синергетическую модель перевода Л. В. Кушниной. Перевод экономических текстов описывается с помощью синергетических полей.

Ключевые слова: синергетическая модель перевода, нестойкость, пространство перевода, аттрактор, гармонизация, неравновесность.

Komarov I. The Experience of Synergetic Model Application in Translation of Economy-Related Texts

The article explores synergetic methodological platform from the perspective of synergetic model of translation. The research is based on our methodology based on the synergetic model of translation by L.V. Kushnina. This research focuses on the modern synergetic theory, its conceptual apparatus, which applies to synergetic modeling of translation. The Ukrainian economic texts devoted to European integration of Ukraine were analyzed in the frames of synergetic translation model by L.V. Kushnina and compared with the English version. The translation of economic texts is described by means of synergetic fields. This article considers the research of synergetic methodological platform in terms of synergetic model of translation. It questions the processuality of field cohesions in translation space. This translation space is represented as six translation fields according to L.V. Kushnina's theory. The study is based on the text of "Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part". Translation of economic texts is considered in the six field structures that form an integral translation space with a holistic synergetic effect that is not equal to each separate part. Translation synergetic platform can be a qualitative change in order to resolve translation problems. In the course of current globalization movements, synergetic model of translation is viewed as a suitable solution for the synthesis of translation fields.

Key words: synergetic model of translation, instability, translation space, attractor, harmonization, disequilibrium.